

กรอบแนวคิดการวิจัย: ความจำเป็นท่ามกลางความคลุมเครือ
เชิงแนวคิด

Conceptual framework in research: Necessity amid conceptual
ambiguity

วิระยุทธ พรพจน์ธนาตส์¹

Wirayut Phonphoththanamat¹

p.wirayut@gmail.com

Received: 31/05/69 Revised: 29/06/69 Accepted: 29/06/69

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ความคลุมเครือเชิงแนวคิดเกี่ยวกับกรอบแนวคิดการวิจัย และ (2) ชี้ให้เห็นความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัยในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการวิจัย โดยวิเคราะห์และเปรียบเทียบคำอธิบายของนักวิชาการผ่านคำถามสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความหมายของกรอบแนวคิดการวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ขอบเขตของกรอบแนวคิดทั้งสอง และความจำเป็นของกรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิเคราะห์พบว่า ความคลุมเครือดังกล่าวมิได้เกิดจากความไม่เข้าใจของนักวิจัยเพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีรากฐานมาจากความแตกต่างของมุมมองของนักวิชาการอีกด้วย บทความนี้จะนำเสนอานิยามสังเคราะห์จากการบูรณา

¹ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

¹ Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

การมุมมองทางวิชาการที่หลากหลาย แม้ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยจะมีความคลุมเครือทั้งในเชิงความหมายและการประยุกต์ใช้ แต่ยังคงมีความจำเป็นต่อการออกแบบและดำเนินการวิจัย การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ ตลอดจนการสื่อสารและการสะท้อนจุดยืนของนักวิจัย บทความสรุปว่า กรอบแนวคิดการวิจัยควรถูกมองในฐานะโครงสร้างทางความคิดที่ช่วยสร้างความชัดเจน ความสอดคล้องเชิงตรรกะ และความเข้มงวดทางวิชาการให้แก่งานวิจัย

คำสำคัญ: การวิจัย; กรอบแนวคิดการวิจัย; กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี;
ความคลุมเครือเชิงแนวคิด

Abstract

This article aims to (1) analyze the conceptual ambiguity surrounding the conceptual framework in research and (2) highlight the necessity of the conceptual framework as a crucial component of the research process. This is achieved through an analysis and comparison of scholarly explanations guided by four key questions: the meaning of the conceptual framework, the relationship between the conceptual framework and the theoretical framework, the scope of the two frameworks, and the necessity of the conceptual framework in qualitative research. The analysis reveals that such ambiguity does not stem solely from researchers' misunderstanding but is also rooted in divergent scholarly perspectives. The

article therefore proposes a synthesized definition by integrating diverse scholarly perspectives. Although the conceptual framework remains ambiguous in both meaning and application, it remains essential for research design and implementation, knowledge generation and development, scholarly communication, and the articulation of the researcher's positionality. The article concludes that the conceptual framework should be understood as a conceptual structure that fosters clarity, logical coherence, and academic rigor in research.

Keywords: research; conceptual framework; theoretical framework;
conceptual ambiguity

บทนำ

การวิจัยเป็นกระบวนการในการแสวงหาความรู้ ความจริงต่อปัญหา หรือคำถามวิจัย ที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ด้วยวิธีการที่เป็นระบบ มีระเบียบกฎเกณฑ์ หรือเป็นวิทยาศาสตร์ (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2567, หน้า 22) อันเป็นลักษณะที่ทำให้ข้อค้นพบจากการวิจัยได้รับการยอมรับต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือมากกว่าวิธีการแสวงหาความรู้ในรูปแบบอื่น ทั้งนี้ ความเป็นระบบของการวิจัยมิได้หมายถึงเพียงการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ เท่านั้น หากแต่ความหมายรวมถึงความเชื่อมโยงเชิงเหตุผลขององค์ประกอบทั้งหมดภายในกระบวนการวิจัย โดยองค์ประกอบเหล่านี้จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งภายใต้กระบวนการดังกล่าวกรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)

ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของการวิจัยเข้าไว้ด้วยกัน โดยช่วยแสดงให้เห็นถึงตรรกะของการศึกษา ความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือแนวคิด ตลอดจนทิศทางการดำเนินการวิจัย ดังที่ Imenda (2014) กล่าวว่า กรอบแนวคิดเป็นสิ่งที่ทำให้นักวิจัยมีชีวิต (give life to a research)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกรอบแนวคิดการวิจัยจะได้รับการยอมรับและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในงานวิจัยและรายงานวิชาการ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า นักศึกษาและนักวิจัยจำนวนมากไม่น้อยยังประสบปัญหาในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย บทบาท และความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดการวิจัยกับองค์ประกอบอื่นของกระบวนการวิจัย ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมทางวิชาการต่างๆ อาทิ Chukwuedo and Uko-Aviomoh (2015) ซึ่งให้เห็นว่านักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาจำนวนมากประสบปัญหาในการดำเนินการวิจัยและการเขียนรายงานวิจัยอย่างเป็นระบบ เนื่องจากไม่สามารถใช้ห่วงโซ่แห่งเหตุผลเชิงตรรกะ (logical chain of reasoning) เพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของงานวิจัยเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ นักวิชาการทั้งสองยังชี้ว่า ปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดแคลนวรรณกรรมที่อธิบายแนวทางการพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยอย่างเป็นระบบและชัดเจน สอดคล้องกับ Adom, Hussein and Agyem (2018, p.438) และ Chukwuere (2021, p.2679) ซึ่งเห็นว่านักวิชาการจำนวนมากยังพบความยากลำบากในการนำกรอบแนวคิดการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในงานวิจัยของตน และ Luft, Jeong, Idsardi, and Gardner (2022) เห็นว่าวัตถุประสงค์และหน้าที่ขององค์ประกอบของกรอบแนวคิดในการวิจัยมักก่อให้เกิดความสับสนสำหรับนักวิจัยมือใหม่ ข้อค้นพบจากการวรรณกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เขียนในฐานะอาจารย์ผู้รับผิดชอบการเรียนการสอนด้านระเบียบวิธีวิจัยทาง

รัฐศาสตร์ และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ ซึ่งพบว่า นักศึกษาจำนวนไม่น้อยไม่สามารถเชื่อมโยงปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ แนวคิดและ ทฤษฎี วิธีดำเนินการวิจัย และการวิเคราะห์ผลเข้าด้วยกันอย่างมีเหตุผล ส่งผลให้ กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะแยกส่วน ขาดเอกภาพ และไม่สะท้อนตรรกะ ของการวิจัยอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังพบความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดการ วิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี รวมทั้งมักเกิดคำถามว่า งานวิจัยเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่

เมื่อไม่เข้าใจถึงเหตุผลของการมีกรอบแนวคิดการวิจัย มองไม่เห็น ความสัมพันธ์เชิงตรรกะระหว่างกรอบแนวคิดการวิจัยกับองค์ประกอบอื่นๆ ของ งานวิจัย นั้น Bingham, Mitchell and Carter (2023) อธิบายว่าทำให้บ่อยครั้ง นักศึกษามักรู้สึกว่าการตอบคำถามที่ว่า ทำไมต้องใช้กรอบแนวคิดการวิจัย? ก็ คือ เพราะอาจารย์ที่ปรึกษาสั่งให้ทำ ในทำนองเดียวกัน นักวิจัยที่มีประสบการณ์ มากขึ้นอาจตอบว่าเพราะผู้ประเมินบทความ (peer-reviewers) บอกให้ทำ ทั้งๆ ที่ ในความเป็นจริงนั้น กรอบแนวคิดการวิจัยช่วยให้งานวิจัยมีความเข้มแข็ง และช่วย เพิ่มความสามารถในการอ้างอิงทั่วไป (generalizability) หรือความสามารถในการ ถ่ายโอนผลการศึกษา (transferability) ของข้อค้นพบ (Bingham et al., 2023) และยังช่วยให้นักวิจัยไม่หลงทางอีกด้วย โดย Ravitch and Riggan (2017) อธิบาย ถึงความสำคัญของกรอบแนวคิดการวิจัยว่า กรอบแนวคิดการวิจัยทำหน้าที่เป็น โครงสร้างหลัก (superstructure) ของงานทั้งหมด โดยที่ความสนใจและเป้าหมาย ส่วนตัว อัตลักษณ์ และจุดยืน การวิจัยเฉพาะประเด็น และกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ต่างล้วนอยู่ภายใต้โครงสร้างหลักนี้ โดยมีการทบทวนวรรณกรรมทำหน้าที่เป็น

กระบวนการหลักที่หลอมรวมองค์ประกอบเหล่านี้ให้กลายเป็นข้อโต้แย้งที่เชื่อมโยงชัดเจน และมีพลังในการโน้มน้าว

นอกจากการไม่เห็นความสำคัญ ความเชื่อมโยงเชิงตรรกะของกรอบแนวคิดการวิจัยและองค์ประกอบอื่นๆ ของการวิจัยแล้วนั้น Ravitch and Riggan (2017) ยังสะท้อนให้เห็นปัญหาความต่างของมุมมองในแวดวงวิชาการอีกปัญหาว่า คำว่า กรอบแนวคิดการวิจัย ถูกนำไปใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน ความแตกต่างของการให้นิยามดังกล่าวยิ่งสะท้อนให้เห็นว่า กรอบแนวคิดการวิจัยยังคงเป็นประเด็นที่มีความคลุมเครือและเปิดให้เกิดความเข้าใจที่หลากหลายในทางวิชาการ ทั้งนี้จากการที่ผู้เขียนได้พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องกรอบแนวคิดการวิจัย ได้พบความแตกต่างของคำอธิบายโดยนักวิชาการในหลายประเด็นซึ่งเรียกได้ว่าเป็นความคลุมเครือของกรอบแนวคิดภายใต้ความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัย ในบทความนี้ผู้เขียนจึงวางโครงสร้างเป็น สามส่วนหลัก ส่วนแรกฉายภาพความคลุมเครือของกรอบแนวคิดการวิจัย ผ่านการตั้งคำถามใน 4 ประเด็นคำถาม ซึ่งได้คำตอบที่แตกต่างกันจากนักวิชาการ พร้อมกันนั้นได้สะท้อนมุมมองของผู้เขียนด้วย ส่วนที่สองเป็นการฉายภาพความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นจึงนำไปสู่ส่วนสรุปและอภิปราย ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับถัดไป

ความคลุมเครือเกี่ยวกับกรอบแนวคิดการวิจัย: ในม่านหมอกความแตกต่างแห่งการอธิบาย

ในส่วนนี้ผู้เขียนนำเสนอประเด็นความคลุมเครือของคำอธิบายเกี่ยวกับกรอบแนวคิดการวิจัยที่ผู้เขียนพบความแตกต่างของคำอธิบาย โดยผู้เขียนได้รวบรวมประเด็นหลักๆ 4 ประเด็นที่พบว่าหากตั้งคำถามต่อนักวิชาการ จะได้รับคำตอบต่อคำถามเดียวกันนั้นแตกต่างกัน ซึ่งสิ่งนี้เองทำให้ยังนักวิจัยอ่านงานวิชาการหลายเล่มอาจยังเกิดสภาวะสับสน เพราะการอธิบายที่ไม่ตรงกัน ดังนี้

คำถามที่ 1 : กรอบแนวคิดการวิจัยคืออะไร?

ต่อคำถามว่ากรอบแนวคิดการวิจัยคืออะไร สิ่งนี้เป็นประเด็นที่สร้างความสับสนให้แก่นักวิจัย โดยเฉพาะผู้ที่เพิ่งเริ่มต้นทำงานวิจัย ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้เขียนวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่นิยามที่มีอยู่ในวรรณกรรม พบว่าสามารถแบ่งได้อย่างน้อย 3 กลุ่มความหมาย โดยใช้เกณฑ์ว่านักวิชาการแต่ละคนมองกรอบแนวคิดในฐานะอะไร เป็นหลัก ได้แก่ กรอบแนวคิดในฐานะผลผลิต (output) กรอบแนวคิดในฐานะตรรกะ (logic/argument) และกรอบแนวคิดในฐานะหน้าที่ (function) ดังนี้

นักวิชาการกลุ่มแรกมองกรอบแนวคิดในฐานะผลผลิต (conceptual framework as output) คือ มองกรอบแนวคิดในฐานะสิ่งที่ผู้วิจัยผลิตออกมา ได้แก่ ภาพ แผนผัง หรือคำอธิบายเชิงบรรยายที่แสดงองค์ประกอบสำคัญของการวิจัยและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของแนวคิด บัณฑิต มโนทัศน์ หรือตัวแปร นิยามในกลุ่มนี้มีจุดร่วมที่ชัดเจนคือ เน้นที่รูปลักษณะของกรอบแนวคิดที่ปรากฏออกมาเป็นสิ่งที่จับต้องหรือมองเห็นได้ หากแต่ยังไม่ได้อธิบายถึงกระบวนการสร้างหรือบทบาทที่กรอบแนวคิดทำหน้าที่ในงานวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยเป็นผลผลิตในรูปแบบภาพหรือลายลักษณ์อักษร (visual or written product) ที่อธิบายทั้งในรูปแบบกราฟิกหรือรูปแบบการบรรยาย ถึงสิ่งหลักๆ ที่จะศึกษา (main things to be studied) ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญ (key factors) แนวคิด (concepts) หรือตัวแปร (variables) และความสัมพันธ์ที่คาดว่าจะมีระหว่างสิ่งเหล่านั้น (Miles and Huberman, 1994 as cited in Maxwell, 2013)

กรอบแนวคิดการวิจัย หมายถึง โมเดลแสดงความสัมพันธ์ตามทฤษฎีระหว่างตัวแปรที่นักวิจัยศึกษา (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552, หน้า 33)

กรอบแนวคิดการวิจัยเป็น เครือข่ายของแนวคิดที่เชื่อมโยงกัน (a web of interconnected concepts) ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างครอบคลุมต่อปรากฏการณ์เฉพาะเรื่อง แนวคิด (concepts) ปัจจัย (factors) แนวคิดเชิงนามธรรม (constructs) และ/หรือ ตัวแปร (variables) ที่เชื่อมโยงกันซึ่งถูกรวบรวมอยู่ในกรอบแนวคิดนั้น (Bingham, Mitchell & Carter, 2023)

นักวิชาการกลุ่มที่สองมองกรอบแนวคิดในฐานะตรรกะการวิจัย (conceptual framework as logical argument) กล่าวคือ ไม่ได้มองว่ากรอบแนวคิดคือสิ่งที่ผลิตออกมา แต่มองว่ากรอบแนวคิดคือการให้เหตุผลหรือข้อโต้แย้งที่นักวิจัยสร้างขึ้นเพื่ออธิบายว่าเหตุใดประเด็นที่ศึกษาจึงมีความสำคัญ และเหตุใดแนวทางที่ใช้ศึกษาจึงมีความเหมาะสมและน่าเชื่อถือ หรือเรียกได้ว่าเพื่ออธิบายความชอบธรรมของงานวิจัย นิยามในกลุ่มนี้แยกจากกลุ่มแรกได้ชัดเจน เพราะกลุ่มแรกถามว่ากรอบแนวคิดมีหน้าตาอย่างไร ขณะที่กลุ่มนี้กลับถามว่ากรอบแนวคิด โต้แย้งอะไร และ ทำไมงานวิจัยนี้จึงควรมีอยู่

กรอบแนวคิดการวิจัย หมายถึง ข้อโต้แย้ง (argument) ที่อธิบายว่า เหตุใดหัวข้อที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาจึงมีความสำคัญ (matters) และวิธีการ (means) ที่เสนอเพื่อใช้ศึกษาเรื่องนั้นจึงเหมาะสม (appropriate) และมีความเข้มงวดทางวิชาการ (rigorous) ซึ่งข้อโต้แย้งในที่นี้ หมายความว่า กรอบแนวคิดการวิจัย คือชุดของข้อเสนอเชิงตรรกะ (logical approach) ที่ถูกจัดเรียงอย่างเป็นลำดับ (sequenced) และมีเหตุผลต่อเนื่องกัน (Ravitch & Riggan, 2017)

นักวิชาการกลุ่มที่สามมองกรอบแนวคิดในฐานะหน้าที่เชื่อมโยง (conceptual framework as integrative function) มองกรอบแนวคิดในเชิงของหน้าที่ที่ทำในงานวิจัย กล่าวคือ กรอบแนวคิดไม่ใช่แค่ผลลัพธ์ที่มองเห็น และไม่ใช่ว่าแค่ตรรกะการให้เหตุผล แต่คือเครื่องมือที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของงานวิจัยเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งนิยามในกลุ่มนี้แยกจากกลุ่มแรกได้ที่สำคัญคือ แม้ทั้งสองกลุ่มกล่าวถึงแผนผัง และ แนวคิด เหมือนกัน แต่กลุ่มแรกหยุดอยู่ที่การอธิบายว่ากรอบแนวคิดประกอบด้วยอะไร ขณะที่กลุ่มนี้เน้นว่ากรอบแนวคิดทำหน้าที่เชื่อมองค์ประกอบของงานวิจัยทั้งระบบอย่างไร ซึ่งเป็นคนละคำถามกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย คือ เครื่องมือที่มีโครงสร้างชัดเจน ซึ่งนักวิจัยใช้เพื่อจัดระเบียบและทำให้แนวคิดหลัก (key concepts) และความสัมพันธ์ (relationships) ในการศึกษามีความกระจ่างชัด กรอบแนวคิดทำหน้าที่เป็นแผนผัง (blueprint) ทั้งในเชิงภาพและเชิงบรรยายที่มีความเชื่อมโยงกับคำถามวิจัย (research question) เข้ากับแนวทางเชิงทฤษฎี (theoretical approach) และแนวทางเชิงวิธีการวิจัย (methodological approach) (Thomson, 2025)

จากนิยามทั้งสามกลุ่มข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเป็นแนวคิดที่ยังมิได้มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันในแวดวงวิชาการ ความคลุมเครือที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีรากฐานมาจากความไม่เข้าใจของนักศึกษาหรือนักวิจัยเพียงฝ่ายเดียว แต่มาจากการที่นักวิชาการเองก็ตั้งต้นจากการตอบคำถามเดียวกันด้วยคำตอบที่ต่างกัน นักวิชาการบางท่านมองกรอบแนวคิดในฐานะผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้น บางท่านมองในฐานะตรรกะที่ใช้ให้เหตุผลต่อการวิจัย และบางท่านมองในฐานะเครื่องมือที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของงานวิจัยเข้าด้วยกัน จากจุดนี้เองอาจนำไปสู่ข้อถกเถียงที่ว่า หากกรอบแนวคิดการวิจัยถูกนิยามต่างกันตั้งแต่ต้น การกล่าวว่างานวิจัยทุกชิ้นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัย ก็อาจต้องถามกลับก่อนว่ากำลังหมายถึงกรอบแนวคิดในความหมายใดกันแน่

มุมมองของผู้เขียนต่อนิยามทั้งสามกลุ่มดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเห็นว่านิยามที่เหมาะสมที่สุดควรตอบได้พร้อมกันทั้งสามคำถาม กล่าวคือ ควรอธิบายได้ว่ากรอบแนวคิด มีหน้าตาอย่างไร สร้างขึ้นด้วยตรรกะอะไร และ ทำหน้าที่อะไรในงานวิจัย เหตุที่ผู้เขียนยึดเกณฑ์นี้ เพราะนิยามที่ตอบได้เพียงคำถามเดียวนั้นอธิบายกรอบ

แนวคิดได้ไม่ครบ กลุ่มที่หนึ่งอธิบายว่ากรอบแนวคิดมีรูปร่างอย่างไร แต่ไม่ได้บอกว่ามันถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลอะไรหรือเชื่อมงานวิจัยส่วนใดเข้าด้วยกัน กลุ่มที่สองอธิบายว่ากรอบแนวคิดคือการให้เหตุผล แต่ไม่ได้บอกว่าเหตุผลนั้นถ่ายทอดออกมาเป็นโครงสร้างและเชื่อมกับส่วนอื่นของงานอย่างไร และกลุ่มที่สามอธิบายว่ากรอบแนวคิดทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือประเด็นที่ศึกษา แต่ยังขาดการอธิบายว่าตรรกะที่ขับเคลื่อนการเชื่อมนั้นคืออะไร ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงขอสรุปนิยามที่ครอบคลุมทั้งสามมิติว่า “กรอบแนวคิดการวิจัย

(conceptual framework) หมายถึง โครงสร้างทางความคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นอย่างมีตรรกะและเป็นลำดับ เพื่อจัดระบบ อธิบาย และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด บัณฑิต มโนทัศน์ หรือตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้โครงสร้างดังกล่าวทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงคำถามวิจัย กรอบทฤษฎี และวิธีดำเนินการวิจัยเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกัน"

ทั้งนี้กรอบแนวคิดการวิจัย เกิดขึ้นจากการอ่านและการวิเคราะห์วรรณกรรมอย่างลึกซึ้ง (deeper literature reading and analysis) (Chukwuere, 2021, p.2681) ซึ่งจุดนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนสังเกตพบว่า นักศึกษาหลายรายเนื่องจากมีเวลาในการทำวิจัยที่จำกัด ทำให้ยังขาดการตกผลึกทางความคิด มองไม่เห็นภาพความสัมพันธ์ของแนวคิด หรือตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษา ทำให้ไม่สามารถกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยได้ แต่เมื่อมีเงื่อนไขต้องสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยทำให้บางส่วนใช้วิธีการ ดึงกรอบแนวคิดการวิจัยจากงานวิจัยของผู้อื่นมาใช้ในการของตนเอง ปัญหาคือทำให้งานวิจัยมีลักษณะของการมีกรอบแนวคิดการวิจัยที่ไปคนละทิศคนละทางกับวรรณกรรมที่ทำการทบทวนมา Ravitch and Carl (2021) เห็นว่าการพัฒนากรอบแนวคิดนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทั้งการอ่านอย่างลึกซึ้ง (deep reading) การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) การสะท้อนคิด (reflecting) การเชื่อมโยงแนวคิด (conceptual integration) และการมีส่วนร่วมกับข้อมูลและบริบทของการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้กรอบแนวคิดสามารถทำหน้าที่ชี้นำสนับสนุน และบูรณาการองค์ประกอบต่างๆ ของงานวิจัยได้อย่างมีความหมายและความเข้มงวดทางวิชาการ

คำถามที่ 2 : กรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี เหมือนกันหรือไม่?

ต่อประเด็นคำถามนี้ Collins and Stockton (2018) และ Crawford (2020 as cited in Chukwuere, 2021, p.2679) อธิบายว่าผู้เขียนจำนวนมากประสบปัญหาในการแยกความแตกต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับการที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าในประเด็นนี้พบว่า มีนักวิชาการอธิบายไม่ตรงกัน

นักวิชาการกลุ่มแรก อธิบายกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัยในลักษณะที่เป็นสิ่งเดียวกัน อาทิ Maxwell (2013) นิยาม กรอบแนวคิดการวิจัยไว้ว่า กรอบแนวคิดการวิจัยหมายถึงแนวคิดและความเชื่อที่แท้จริงที่นักวิจัยมีต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา ไม่ว่าจะเขียนออกมาหรือไม่ก็ตาม ซึ่งอาจเรียกได้อีกว่า กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework) หรือ บริบทเชิงความคิด (idea context) ของการศึกษา ส่วน Atkins and Wallace (2012, p.81) อธิบายว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework) และกรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework) คือ ทฤษฎีเฉพาะอย่างหนึ่ง หรือชุดความเข้าใจเกี่ยวกับว่าโลกดำเนินไปอย่างไร เมื่อนำมาใช้กับการวิจัย งานวิจัยเชิงประจักษ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการโดยยึดโยงกับกรอบของความเข้าใจและแนวคิดดังกล่าวตามที่สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ขณะที่นักวิชาการไทย อาทิ ชાય โพธิ์สิตา (2564, หน้า 66-70) และ จุมพล หนิมพานิช (2551, หน้า 154-175) เลือกใช้คำว่า “กรอบแนวคิดทฤษฎี” แทนคำภาษาอังกฤษว่า “Conceptual Framework” โดยในหนังสือมีได้กล่าวถึงคำว่า “Theoretical Framework” ซึ่งชี้

ชวนให้เข้าใจได้ว่าทั้งกรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นสิ่งเดียวกัน

นักวิชาการกลุ่มที่สอง อาทิ Bingham et al. (2023) Luft et al. (2022) Chukwuere (2021) Ngulube, Mathipa, and Gumbo (2015) Salawu, Bolatitio, and Masibo (2023) Fang, Yatani and Hornbæk (2026) นางสาวณัฏฐา วัชรชัย (2552, หน้า 29-30) รัตนะ บัวสนธ์ (2551, หน้า 78-80) และ วรณี แกมเกตุ (2555, หน้า 71) ได้แยกความแตกต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย กล่าวคือ กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework) จะถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของทฤษฎีที่มีอยู่แล้วหนึ่งหรือหลายทฤษฎี โดยใช้ข้อสมมติฐาน (postulates) ของทฤษฎีเหล่านั้นในการตั้งสมมติฐาน และกำหนดทิศทางการวิจัย (Fang et al., 2026) นักวิจัยใช้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นฐานในการสร้างกรอบการวิจัยของตนเองซึ่งเรียกว่ากรอบแนวคิดการวิจัย (Chukwuere, 2021, p.2680)

ขณะที่กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework) ดังที่ผู้เขียนได้ทบทวนและสรุปความหมายไปก่อนหน้านี้แล้วว่า หมายถึง “โครงสร้างทางความคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นอย่างมีตรรกะและเป็นลำดับ เพื่อจัดระบบ อธิบาย และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ปัจจัย มโนทัศน์ หรือตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้โครงสร้างดังกล่าวทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงคำถามวิจัย กรอบทฤษฎี และวิธีการดำเนินการวิจัยเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกัน” โดยที่โครงสร้างทางความคิดดังกล่าวนั้นเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยการสังเคราะห์ (synthesize) แนวคิดและความสัมพันธ์ (relationships) จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่ออธิบายบริบทของปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา (Fang et al.,

2026) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กรอบแนวคิดการวิจัย เป็น แนวคิดหรือโครงสร้างที่ใช้กำกับงานวิจัยของนักวิจัยเอง ไม่ว่าจะเป็นดุษฎีนิพนธ์ (dissertation) หรือวิทยานิพนธ์ (thesis) และกรอบแนวคิดดังกล่าวถือเป็นผลผลิต (product) ที่พัฒนามาจากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Chukwuere, 2021, p.2681)

ทั้งนี้ผู้เขียนเองปฏิเสธไม่ได้ว่ามีมุมมองเช่นเดียวกับนักวิชาการกลุ่มหลังนี้ ซึ่งมองกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย ในลักษณะที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามในบางกรณี กรอบแนวคิดการวิจัยอาจมีลักษณะใกล้เคียงหรือแทบไม่แตกต่างจากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดซึ่งมีความเชื่อมโยงในประเด็นความคลุมเครือถัดไป แต่ในเบื้องต้นผู้เขียนได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความต่างระหว่างกรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความแตกต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย

ประเด็นเปรียบเทียบ	ความต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย	
	กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework)
ที่มา	สร้างขึ้นโดยนักวิจัยจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากประสบการณ์ และ/หรือข้อค้นพบเชิงประจักษ์หลายแหล่ง เพื่อใช้ทำความเข้าใจปัญหาวิจัยในบริบทเฉพาะ โดยอาจมีหรือไม่มีทฤษฎีหลักที่ครอบงำได้	มีรากฐานหลักมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว (Existing Theory/Theories) ในวรรณกรรมซึ่งได้รับการทดสอบ (Tested) และยืนยัน (Validated) โดยนักวิชาการคนอื่น ๆ

ประเด็น เปรียบเทียบ	ความต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย	
	กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework)
ลักษณะ	เป็นแบบจำลองที่นักวิจัยสร้างขึ้น เอง (Own Constructed Model) ที่ ใช้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ที่มีอยู่ ระหว่างตัวแปรหลักในการศึกษา ของตน อาจเป็นการปรับใช้ (Adaptation) แบบจำลองในทฤษฎี ที่มีอยู่ซึ่งนักวิจัยได้ปรับให้ เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย ของผู้วิจัย	อยู่ในรูปแบบของแบบจำลอง (Model) ที่เป็นแกนหลักของ การศึกษา พร้อมด้วยผู้สนับสนุน (Exponents) และผลของการศึกษา ของนักทฤษฎีเหล่านั้น
วัตถุประสงค์	(ก) ช่วยให้นักวิจัยมองเห็น ความสัมพันธ์ของแนวคิด ตัวแปร หรือประเด็นสำคัญในการศึกษา (ข) ช่วยกำหนดทิศทางการ ออกแบบวิจัย การเก็บข้อมูล การ ตีความข้อมูล (ค) เปิดโอกาสให้ผสานหลาย แนวคิดหรือหลายทฤษฎีเข้า ด้วยกัน โดยเฉพาะในปัญหาที่ ซับซ้อนหรือมีหลายมิติ (ง) ช่วยเชื่อมโยงระหว่าง วรรณกรรม แนวคิด และข้อค้นพบ ในภาคสนาม	(ก) ช่วยให้นักวิจัยอธิบาย ปรากฏการณ์ผ่านกรอบของทฤษฎีที่ เลือกใช้ (ข) ช่วยกำหนดสมมติฐาน ข้อ คาดหมาย หรืออธิบายเชิงทฤษฎี (ค) ช่วยชี้้นำการตีความข้อมูลภายใต้ ตรรกะของทฤษฎีนั้น

ประเด็น เปรียบเทียบ	ความต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย	
	กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework)
ความหมาย เชิงแนวคิด	เป็นการสังเคราะห์ (synthesis) แนวคิด ตัวแปร งานวิจัย และ มุมมองเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อ สร้างกรอบทำความเข้าใจปัญหา วิจัยที่เกี่ยวข้อง	เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีหนึ่งหรือ หลายทฤษฎีเพื่อใช้อธิบาย วิเคราะห์ หรือทดสอบปรากฏการณ์
แนวทางด้าน ระเบียบวิธี วิจัย	สามารถใช้ได้ทั้งงานวิจัยเชิง คุณภาพ เชิงปริมาณ และแบบ ผสมวิธี โดยมักให้ความสำคัญกับ บริบท ความซับซ้อน และการ เชื่อมโยงหลายมิติของ ปรากฏการณ์	พบได้บ่อยในงานที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน ชัดเจน ทั้งเชิงปริมาณและเชิง คุณภาพ โดยเฉพาะงานที่มุ่งอธิบาย ทดสอบ หรือประยุกต์ใช้ทฤษฎี
ความยืดหยุ่น	มีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า เนื่องจากสามารถผสมผสานทั้ง ทฤษฎี แนวคิด และข้อสันนิษฐาน ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นได้	มีลักษณะค่อนข้างยึดโยงกับทฤษฎีที่ ได้รับการพัฒนาและยอมรับแล้ว จึงมี ความยืดหยุ่นในการกำหนด องค์ประกอบน้อยกว่า
ขอบเขตการ ประยุกต์ใช้	มักเน้นการอธิบายปัญหาวิจัยใน บริบทเฉพาะ หรือใช้สร้างความ เข้าใจเชิงลึกต่อปรากฏการณ์ หนึ่งๆ	มักมีเป้าหมายในการอธิบาย ปรากฏการณ์ในระดับที่กว้างกว่า และเชื่อมโยงกับข้อเสนอเชิงทฤษฎีที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบท อื่นได้
การยอมรับ	ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่าง กว้างขวาง แต่เป็นข้อเสนอ (Proposal) ของคำตอบของนักวิจัย ต่อปัญหาการวิจัยที่นักวิจัยได้ นิยามไว้	ได้รับการพัฒนา ออกแบบ และ ยอมรับอย่างดี (Well Developed, Designed and Accepted)

ประเด็น เปรียบเทียบ	ความต่างระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย	
	กรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework)	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework)
ความสัมพันธ์ กับทฤษฎี	อาจประกอบด้วยหลายทฤษฎี หลายแนวคิด หรือแม้แต่ข้อค้นพบ เชิงประจักษ์ที่ยังไม่ตกผลึกเป็น ทฤษฎี	มีความสัมพันธ์โดยตรงกับทฤษฎีที่ ใช้อธิบายหรือทดสอบในการศึกษา

ที่มา : ผู้เขียนสังเคราะห์และปรับปรุงจาก Imenda (2014) Chukwuendo & Uko-Aviomoh (2015) Adom et al. (2018, p.440) Ngulube, Mathipa, and Gumbo (2015) Luft et al. (2022)

คำถามที่ 3 : กรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี อะไรมีขอบเขตกว้างกว่ากัน?

หากพิจารณาคำอธิบายของนักวิชาการต่อคำถามที่ว่า กรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีสิ่งใดมีขอบเขตกว้างกว่ากัน จะพบว่า นักวิชาการมิได้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด โดยผู้เขียนสามารถจำแนกมุมมองดังกล่าวออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

นักวิชาการกลุ่มแรก อธิบายว่ากรอบแนวคิดการวิจัยนั้นมีขอบเขตแคบกว่าหรืออาจจะเท่ากับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ด้วยเหตุผลที่ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเป็นผลจากการลดรูปหรือคัดเลือกองค์ประกอบบางส่วนมาจากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อสร้างแบบจำลองความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาจริง โดยแม้ว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีจะประกอบด้วยตัวแปรและความสัมพันธ์ต่างๆ ตามที่ทฤษฎีหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเสนอไว้ แต่นักวิจัยอาจจำกัดขอบเขต

การศึกษาโดยเลือกศึกษาตัวแปรเพียงบางส่วนเท่านั้น ส่งผลให้กรอบแนวคิดการวิจัยอาจมีขอบเขตที่แคบกว่าหรือใกล้เคียงกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552, หน้า 29-30; วรณีย์ แกมเกตุ, 2555, หน้า 71; กุหลาบ รัตนสัจธรรม, 2550, หน้า 75-76) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ Ngulube et al. (2015) ที่อธิบายว่า กรอบแนวคิดการวิจัยอาจเป็นเพียงบางแง่มุม (aspects) ที่ถูกดึงออกมาจากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อใช้เป็นฐานของปัญหาวิจัย

นักวิชาการกลุ่มที่สอง อธิบายว่ากรอบแนวคิดการวิจัยนั้นมีขอบเขตที่กว้างกว่าหรือเท่ากับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี โดยอธิบายว่า กรอบแนวคิดการวิจัยสามารถเป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีประเภทหนึ่งได้ แต่กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีมิได้เป็นกรอบแนวคิดเสมอไป เนื่องจากกรอบแนวคิดสามารถรวมองค์ประกอบอื่นๆ ได้อย่างหลากหลายมากกว่า (Bingham et al., 2023) โดยที่กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีทำหน้าที่เสนอวิธีการอธิบายและตีความปรากฏการณ์ที่ศึกษา ในขณะที่กรอบแนวคิดการวิจัยช่วยให้ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้นมีความชัดเจน (Luft et al., 2022) ซึ่ง Salawu et al. (2023) ได้เปรียบเทียบให้เห็นภาพว่า หากเปรียบเทียบกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นเครื่องบินทั้งลำ กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีก็เป็นเพียงชั้นโดยสารหนึ่งชั้น ภายในเครื่องบินนั้น เช่น First Class, Business Class หรือ Economy Class หรือ หากเปรียบเทียบกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นอาคารทั้งหลัง กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีก็เป็นเพียงห้องชุดหนึ่งห้องภายในอาคารนั้น

ทั้งนี้การจัดแบ่งหมวดหมู่ประเด็นเพื่อฉายภาพความคลุมเครือในประเด็นดังกล่าว ก็มีได้สามารถจัดได้โดยเรียบง่าย เหตุเพราะนักวิชาการมิได้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ดังเช่น กรณีของ Ngulube et al. (2015) ที่มีข้อเสนอในบางส่วนซึ่งตีความได้ว่า กรอบแนวคิดการวิจัยอาจเป็นเพียงบางแง่มุม ที่นำมา

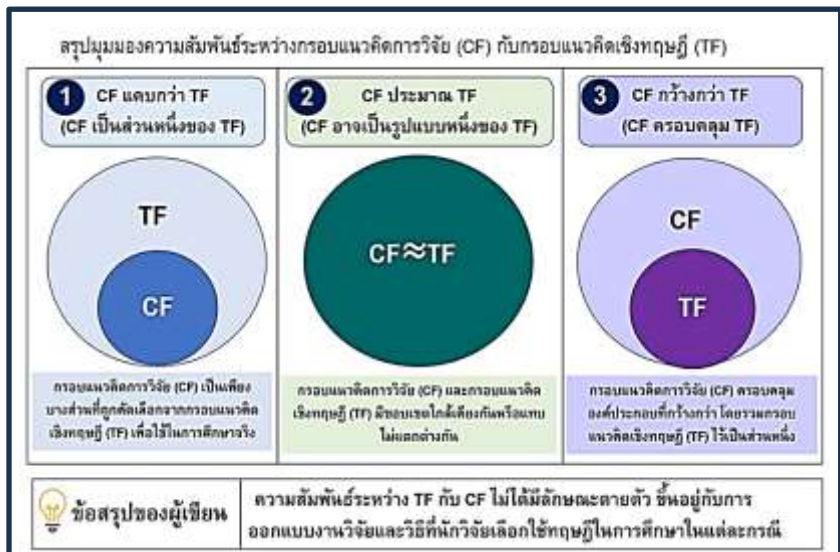

จากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อใช้เป็นฐานของปัญหาวิจัย อย่างไรก็ตามในบทความของ Ngulube et al. (2015) ได้อธิบายในอีกลักษณะหนึ่งว่า กรอบแนวคิดการวิจัยอาจผสมผสานแนวคิดจากหลายทฤษฎีและองค์ความรู้เชิงปฏิบัติได้เช่นกัน จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นเอกภาพในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดทั้งสองภายในวรรณกรรมเดียวกัน ขณะที่มุมมองแบบนักวิชาการกลุ่มที่สองที่ผู้เขียนได้จำแนกไว้ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยอาจมีขอบเขตกว้างกว่าหรือเท่ากับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ซึ่งเป็นการสรุปโดยเน้นจากมุมมองจากงานของ Bingham et al. (2023) ที่เห็นว่า กรอบแนวคิดการวิจัยอาจถือเป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีรูปแบบหนึ่งได้ แต่กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีไม่ได้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยทุกกรณี เพราะกรอบแนวคิดการวิจัยสามารถผสมผสานองค์ประกอบที่หลากหลายได้มากกว่า แต่คำอธิบายดังกล่าวนี้ดูไม่สอดคล้องกับมุมมองของ Salawu et al. (2023) ซึ่งเห็นว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดการวิจัย กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยมีขอบเขตกว้างกว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าหากพิจารณาจากคำอธิบายนี้กรอบแนวคิดการวิจัยย่อมมีขอบเขตกว้างกว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี

ทั้งนี้สำหรับผู้เขียนพิจารณาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical framework) กับกรอบแนวคิดการวิจัย (conceptual framework) มิได้มีลักษณะตายตัว หากแต่ขึ้นอยู่กับลักษณะการออกแบบงานวิจัยและวิธีที่ผู้วิจัยเลือกใช้ทฤษฎีในการศึกษา กล่าวคือ ในบางกรณี กรอบแนวคิดการวิจัยอาจมีลักษณะใกล้เคียงหรือแทบไม่แตกต่างจากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี โดยเฉพาะกรณีที่ผู้วิจัยนำทฤษฎีมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาโดยมิได้ลดทอนตัวแปรหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ของทฤษฎีนั้นลง อย่างไรก็ตาม ในทาง

ปฏิบัติ ผู้วิจัยจำนวนมากมักเลือกศึกษาเพียงบางตัวแปรหรือบางความสัมพันธ์จากกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี โดยพิจารณาร่วมกับวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้พบพบ ซึ่งในกรณีนี้ กรอบแนวคิดการวิจัยจะมีขอบเขตที่แคบกว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ในทางกลับกัน ผู้วิจัยบางคนอาจเพิ่มเติมตัวแปรหรือแนวคิดบางประการที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือจากประสบการณ์และบริบทเฉพาะของตนเองเข้าไปในงานวิจัย ซึ่งส่งผลให้กรอบแนวคิดการวิจัยมีขอบเขตกว้างกว่ากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีได้เช่นกัน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดทั้งสองจึงมีอาจอธิบายในลักษณะตายตัวได้ว่าสิ่งใดมีขอบเขตกว้างหรือแคบกว่าเสมอไป หากแต่ขึ้นอยู่กับลักษณะการประยุกต์ใช้ทฤษฎีและการออกแบบงานวิจัยของผู้วิจัยในแต่ละเรื่องของการศึกษา

ภาพที่ 1 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย

คำถามที่ 4 : ในงานวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่?

สำหรับประเด็นนี้แม้ผู้เขียนนำมาไว้เป็นประเด็นคำถามสุดท้าย แต่คำอธิบายยาวที่สุด เพราะมีคำอธิบายในรายละเอียดค่อนข้างมาก โดยที่มีได้มีประเด็นคำถามที่ 5 เกี่ยวกับความจำเป็นในการมีกรอบแนวคิดการวิจัยในงานวิจัยเชิงปริมาณ เหตุเพราะมักเป็นที่เข้าใจร่วมกันว่าสำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณนั้น นักวิจัยจำเป็นต้องสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยที่กรอบแนวคิดการวิจัยนั้น ต้องมีความสัมพันธ์กับตัวแปรที่นักวิจัยต้องการทดสอบความสัมพันธ์ โดยการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยนั้น ให้เขียนตัวแปรอิสระไว้ในกล่องทางด้านซ้าย ตัวแปรตามใส่ไว้ในกล่องทางด้านขวา โดยมีลูกศรชี้จากตัวแปรอิสระแต่ละตัวมายังตัวแปรตามให้ครบทุกคู่ที่ต้องการศึกษา (กุหลาบ รัตนสังฆธรรม, 2550, หน้า 76; อัครา ประเสริฐสิน, 2563, หน้า 34; วีระยุทธ พรพจน์ธนาต, 2567, หน้า 111) ทั้งนี้หากมีลูกศรสองหัวแสดงว่าตัวแปรสองตัวมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน โดยความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะนี้ไม่สามารถบอกได้ว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรใดเป็นตัวแปรตาม แต่หากมีลูกศรหัวเดียว (หัวลูกศรชี้ไปที่ตัวแปรตาม) จะเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (ณัฐกริช เปาอินทร์, 2558, หน้า 28-30) หมายถึงตัวแปรอิสระส่งผลต่อตัวแปรตาม

สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้น กรอบแนวคิดการวิจัยถือเป็นองค์ประกอบที่ค่อนข้างสับสนของการออกแบบการวิจัย มีงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างน้อย และมีการใช้คำศัพท์หลายคำสลับกันไปมาอย่างชัดเจน อาทิ กรอบแนวคิดการวิจัย กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี ทฤษฎี แผนที่แนวคิด (Ravitch & Carl, 2021) นักวิจัยเชิงคุณภาพมักถูกตั้งคำถามว่า ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพต้องใช้

กรอบแนวคิดในการวิจัยหรือไม่ เพราะเป็นการวิจัยที่เน้นการบรรยายและพรรณนา ปรากฏการณ์ทางสังคม ไม่มีการทดสอบสมมติฐานโดยใช้สถิติ (ซึ่งตรงกันข้ามกับ วิจัยเชิงปริมาณ) (ชยันต์ วรรณะภูดี, 2546, หน้า 31; จุมพล หนิมพานิช, 2551, หน้า 154) ผู้เขียนมักได้ยินบ่อยๆ จากการสนทนากับอาจารย์ผู้สอนในหลายท่าน จากหลายสถาบัน (และรวมถึงนักศึกษาที่กล่าวอ้างถึงอาจารย์ผู้สอนทางด้าน ระเบียบวิธีวิจัย) ที่ได้ภาพของความคลุมเครือว่า แท้จริงแล้วงานวิจัยเชิงคุณภาพ นั้นจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่ ประเด็นนี้จึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ ผู้เขียนพยายามแสวงหาคำตอบ ว่าจริงหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น มีกระบวนทัศน์ที่ แตกต่างกันมากมายภายในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งบางส่วนแตกต่างกันอย่างมาก (Maxwell, 2013) ซึ่ง John W. Creswell (2009) ได้จำแนกประเภทไว้ เช่น (1) ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) คือการศึกษากลุ่มวัฒนธรรมในบริบทธรรมชาติ ระยะยาว โดยเน้นการสังเกตและสัมภาษณ์ กระบวนการวิจัยมีความยืดหยุ่นและ ปรับตัวตามบริบทสถานการณ์ (2) ทฤษฎีฐานราก (grounded theory) คือการสร้าง ทฤษฎีเชิงนามธรรมเกี่ยวกับกระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ที่มีรากฐานจากมุมมอง ผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยใช้การเก็บข้อมูลหลายระยะ การเปรียบเทียบข้อมูลอย่าง ต่อเนื่อง และการสรุปตัวอย่างเชิงทฤษฎี ของกลุ่มที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลให้มากที่สุด (3) กรณีศึกษา (case studies) คือการสำรวจเชิงลึกต่อโครงการ เหตุการณ์ หรือบุคคล ภายในขอบเขต เวลาและกิจกรรมที่กำหนด โดยเก็บข้อมูลละเอียดผ่านวิธีการที่หลากหลายใน ช่วงเวลาต่อเนื่อง (4) ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological research) คือ การศึกษาที่มุ่งค้นหาแก่นสารสำคัญของประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อปรากฏการณ์

หนึ่ง ผ่านการศึกษาผู้ให้ข้อมูลจำนวนน้อยอย่างเข้มข้น เพื่อพัฒนาแบบแผนและความสัมพันธ์ของความหมาย โดยนักวิจัยพยายามหักหรือกันประสบการณ์และอคติเดิมของตนเองไว้ เพื่อเปิดโอกาสให้เข้าใจประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยจากมุมมองของผู้เข้าร่วมให้มากที่สุด (5) การวิจัยแบบเรื่องเล่า (narrative research) คือการศึกษาชีวิตบุคคลผ่านเรื่องเล่าที่ผู้เข้าร่วมบอกเล่า โดยนักวิจัยนำข้อมูลมาเรียบเรียงใหม่เป็นลำดับเหตุการณ์เชิงเรื่องเล่า และผลตามมุมมองของผู้เข้าร่วมกับนักวิจัยไว้ในเรื่องเล่าร่วมกัน (Creswell, 2009) จากความหลากหลายของประเภทในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น หากระบุให้ชัดถึงการตั้งคำถามต่อความจำเป็นของการมีกรอบแนวคิดการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ประเด็นนี้มักถูกเพ่งเล็งไปที่คำอธิบายของทฤษฎีฐานราก (grounded theory)

สำหรับการตอบคำถามว่าในงานวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดในการวิจัยหรือไม่นั้น ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์และจัดแบ่งหมวดหมู่คำตอบของนักวิชาการได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

นักวิชาการกลุ่มแรก ระมัดระวังการกำหนดกรอบแนวคิดล่วงหน้าอย่างตายตัว โดยนักวิชาการที่มักได้รับการกล่าวถึง คือ Barney G. Glaser and Anselm L. Strauss (2017) ผู้บุกเบิกแนวคิดทฤษฎีฐานราก ซึ่งมักถูกอ้างอิงเพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่า งานวิจัยเชิงคุณภาพไม่จำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคำอธิบายของทั้งสองอย่างละเอียดแล้ว จะพบว่าจุดเน้นสำคัญมิได้อยู่ที่การปฏิเสธกรอบแนวคิดโดยสิ้นเชิง หากแต่อยู่ที่การระมัดระวังการกำหนดกรอบแนวคิดล่วงหน้าอย่างตายตัวจนกลายเป็นการครอบงำข้อมูลหรือบังคับข้อมูล (forcing data) ให้สอดคล้องกับแนวคิดเดิม โดยที่ Glaser and Strauss (2017, pp. 1–6) เห็นว่า การค้นพบทฤษฎีจากข้อมูล (discovery of

theory from data) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านกระบวนการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบนั้น เป็นภารกิจที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการทดสอบทฤษฎี โดยทฤษฎีที่ดีควรมีความสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงประจักษ์ (fit) และสามารถใช้งานได้จริง (work) กล่าวคือ ทฤษฎีควรอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างเป็นธรรมชาติ มิใช่เกิดจากการบังคับข้อมูลให้เข้ากับทฤษฎีเดิม จากแนวคิดดังกล่าว ทฤษฎีฐานรากจึงให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ให้มนุษย์ค้นหาคategories (categories) และความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีเกิดขึ้นจากข้อมูล โดยเน้นการใช้กระบวนการอุปนัย (induction) ในการสร้างความรู้ นอกจากนี้ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการให้รหัสข้อมูล (coding) จะดำเนินไปพร้อมกันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากนักวิจัยยึดกรอบแนวคิดที่ตายตัวมากเกินไป การให้รหัสข้อมูลอาจกลายเป็นเพียงกระบวนการค้นหาหลักฐานเพื่อสนับสนุนกรอบแนวคิดเดิมเท่านั้น ดังนั้น ผู้เขียนจึงจำแนกมุมมองของ Glaser and Strauss ว่าเป็นการ ระบุระดับของการกำหนดกรอบแนวคิดล่วงหน้าอย่างตายตัว มากกว่าการกำหนดว่า ไม่จำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งหากตีความเช่นนั้นอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้

นักวิชาการกลุ่มที่สอง เห็นว่าการวิจัยเชิงคุณภาพสามารถมีกรอบแนวคิดได้แต่ควรมีลักษณะยืดหยุ่นและพัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการวิจัย นักวิชาการกลุ่มนี้อธิบายว่างานวิจัยเชิงคุณภาพสามารถมีกรอบแนวคิดการวิจัยได้ แต่กรอบแนวคิดดังกล่าวไม่ควรถูกมองว่าเป็นโครงสร้างที่ตายตัว แต่ควรมีลักษณะยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับกระบวนการวิจัยและข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากภาคสนาม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ ซาย โพรสิตา (2564, หน้า 69–70) ที่เห็นว่า กรอบแนวคิดการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเพียง

แนวทางสำหรับการค้นหาคำตอบในการวิจัย ซึ่งสามารถยืดหยุ่นหรือปรับเปลี่ยนได้เมื่อมีข้อมูลหรือหลักฐานใหม่ปรากฏขึ้น ทั้งนี้ ชาย โพรชิตา ยังเห็นว่า การวิจัยเชิงคุณภาพมีหลายรูปแบบ โดยบางรูปแบบ เช่น ทฤษฎีฐานรากอาจไม่เหมาะกับการกำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจนไว้ล่วงหน้า ขณะที่บางรูปแบบ การมีกรอบแนวคิดหรือกรอบทฤษฎีก็มีใช้สิ่งต้องห้ามแต่อย่างใด ในทำนองเดียวกัน Ravitch and Carl (2021) อธิบายว่า กรอบแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ใช่สิ่งที่คงที่ (static) หากแต่เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลง พัฒนา และปรับปรุงได้ตลอดเวลา เมื่อผู้วิจัยได้รับข้อมูลหรือมุมมองใหม่จากกระบวนการวิจัย ดังนั้น กรอบแนวคิดจึงควรถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่มีพลวัต (dynamic process) มากกว่าเป็นเพียงแผนภาพหรือโมเดลที่สร้างขึ้นครั้งเดียวแล้วสิ้นสุด สอดคล้องกับ Bingham et al. (2023) ที่เห็นว่า กรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพสามารถเกิดขึ้นและพัฒนาไป (emergent) ได้ กล่าวคือ แม้กรอบแนวคิดอาจช่วยชี้นำการศึกษาในระยะแรก แต่กรอบดังกล่าวสามารถปรับปรุงหรือดัดแปลงเพิ่มเติมได้เมื่อมีข้อค้นพบใหม่ปรากฏขึ้น ทั้งนี้ Bingham et al. (2023) ยังได้ยกตัวอย่างการพัฒนารอบแนวคิดที่อาศัยทั้งพื้นฐานทางทฤษฎี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และข้อค้นพบจากการวิจัยจริงร่วมกัน เพื่อให้กรอบแนวคิดมีความเหมาะสมกับบริบทของการศึกษา นอกจากนี้ วรรณดี สุทธิสารกร (2559, หน้า 42–43) ยังเห็นสอดคล้องกันว่า แม้นักวิจัยเชิงคุณภาพจะไม่ยึดกรอบทฤษฎีอย่างตายตัว แต่สำหรับนักวิจัยที่ยังมีประสบการณ์น้อย การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัยยังคงมีบทบาทสำคัญในการชี้นำการศึกษา ทั้งนี้ กรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างยืดหยุ่นตามสถานการณ์และข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจริง จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นักวิชาการกลุ่มนี้มิได้ปฏิเสธบทบาทของกรอบ

แนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ หากแต่เสนอว่า กรอบแนวคิดควรมีลักษณะยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการวิจัย มากกว่าการกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างตายตัวตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษา

นักวิชาการกลุ่มที่สาม เห็นว่างานวิจัยเชิงคุณภาพไม่อาจปราศจากกรอบแนวคิดได้โดยสิ้นเชิง เนื่องจากนักวิจัยทุกคนย่อมมีแนวคิด ความเชื่อ หรือมุมมองพื้นฐานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ตนศึกษาอยู่ก่อนแล้ว แม้ว่าจะมีได้แสดงออกมาในรูปของกรอบแนวคิดที่เป็นทางการก็ตาม อาทิ ชยันต์ วรรธนะภูติ (2546, หน้า 31-32) ที่อธิบายว่า ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น นักวิจัยใช้ทฤษฎีในความหมายกว้างในฐานะเครื่องมือนำทางในการวิจัย กล่าวคือ ใช้เพื่อกำหนดแนวทางการวิจัย การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ ในหลายกรณีนักวิจัยเชิงคุณภาพยังใช้ทฤษฎีเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทฤษฎีหรือแบบจำลองที่มีความหมายภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ นอกจากนี้ ชยันต์ วรรธนะภูติ (2546) ยังเห็นว่า เป็นไปไม่ได้ที่นักวิจัยจะเข้าสู่สนามวิจัยโดยปราศจากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ตนศึกษาโดยสิ้นเชิง เพราะนักวิจัยย่อมต้องมีความเข้าใจพื้นฐานบางอย่างอยู่ก่อน เพียงแต่ในบางกรณีอาจมิได้ระบุแนวคิดดังกล่าวออกมาอย่างชัดเจนในลักษณะของกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานทางสถิติเท่านั้น เช่นเดียวกับกับ สุขชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2554, หน้า 115) เห็นว่า ข้อถกเถียงที่ว่า การวิจัยเชิงคุณภาพไม่จำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยนั้น เป็นความเข้าใจที่ยังคงได้รับการยึดถืออยู่ในหมู่นักวิชาการบางส่วน ทั้งที่ในความเป็นจริง นักวิจัยไม่อาจเข้าสู่สนามวิจัยโดยไม่รู้ว่าจะเก็บข้อมูลอะไร หรือจะมองหาปรากฏการณ์ใด เพราะทันทีที่นักวิจัยรู้ว่าจะศึกษาอะไรหรือให้ความสำคัญกับสิ่งใด ย่อมสะท้อนว่ามีแนวความคิดหรือกรอบการมองปรากฏการณ์บางประการอยู่แล้ว

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นักวิชาการกลุ่มนี้ไม่ได้มองกรอบแนวคิดการวิจัยในความหมายที่จำกัดอยู่เพียงแผนภาพหรือโมเดลเชิงความสัมพันธ์ของตัวแปร หากแต่มองในความหมายที่กว้างกว่า กล่าวคือ หมายรวมถึงแนวคิดพื้นฐาน มุมมอง หรือกรอบการทำความเข้าใจที่นักวิจัยใช้ในการมองปรากฏการณ์และ กำหนดทิศทางของการศึกษา ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเชิงคุณภาพจึงอาจไม่ได้ ปราศจากกรอบแนวคิดโดยสิ้นเชิง หากแต่กรอบแนวคิดดังกล่าวอาจมิได้ปรากฏ อย่างชัดเจนหรือมีลักษณะตายตัวเช่นเดียวกับงานวิจัยเชิงปริมาณเท่านั้น

จากการพิจารณาคำอธิบายของนักวิชาการข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความคลุมเครือเกี่ยวกับความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัยในงานวิจัยเชิงคุณภาพ นั้น มิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะนักวิชาการมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเท่านั้น หากแต่ ยังเกี่ยวข้องกับความแตกต่างในการทำความเข้าใจความหมายของกรอบแนวคิด การวิจัย รวมถึงความแตกต่างของประเภทและกระบวนการของการวิจัยเชิงคุณภาพเองด้วย ทั้งนี้ นักวิชาการบางกลุ่มให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ให้ข้อค้นพบและความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีเกิดขึ้นจากข้อมูล จึงระมัดระวังการกำหนด กรอบแนวคิดล่วงหน้าอย่างตายตัว ขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า แม้ งานวิจัยเชิงคุณภาพจะมีได้ใช้กรอบแนวคิดในลักษณะเดียวกับงานวิจัยเชิงปริมาณ แต่นักวิจัยก็ไม่อาจเข้าสู่สนามวิจัยโดยปราศจากแนวคิดหรือมุมมองพื้นฐาน เกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้โดยสิ้นเชิง

สำหรับผู้เขียน เห็นว่า ประเด็นสำคัญของการอภิปรายดังกล่าวอาจมิได้ อยู่ที่การตัดสินว่างานวิจัยเชิงคุณภาพควรมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่ หากแต่ อยู่ที่ลักษณะและระดับของการใช้กรอบแนวคิดมากกว่า กล่าวคือ งานวิจัยเชิงคุณภาพบางประเภทอาจไม่เหมาะกับการกำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจนและ

ตายตัวไว้ล่วงหน้า โดยเฉพาะงานวิจัยที่มุ่งเปิดพื้นที่ให้ข้อค้นพบเกิดขึ้นจากข้อมูลภาคสนาม อย่างไรก็ตาม การไม่มีกรอบแนวคิดที่ตายตัว มิได้หมายความว่านักวิจัยปราศจากแนวคิด มุมมอง หรือกรอบการทำความเข้าใจใด ๆ ต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า กรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพควรมองในลักษณะที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปพร้อมกับกระบวนการวิจัย มากกว่าการมองว่าเป็นโครงสร้างที่ต้องกำหนดไว้อย่างตายตัวตั้งแต่เริ่มต้น หรือในทางตรงกันข้ามคือไม่จำเป็นต้องมีเลยโดยสิ้นเชิง

ตารางที่ 2 สรุปประเด็นคำถามที่สะท้อนความคลุมเครือของกรอบแนวคิดการวิจัย

ประเด็นคำถาม	มุมมองนักวิชาการ	แหล่งอ้างอิง	มุมมองของผู้เขียน
1. กรอบแนวคิดการวิจัยคืออะไร	กลุ่มแรก : มองกรอบแนวคิดในฐานะผลผลิต คือ มองเป็นแผนภาพ แผนผัง หรือคำอธิบายที่แสดงแนวคิดและความสัมพันธ์	Miles & Huberman (1994 as cited in Maxwell, 2013) Bingham et al. (2023) นงลักษณ์ วิรัชชัย (2552)	กรอบแนวคิดการวิจัย หมายถึง โครงสร้างทางความคิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นอย่างมีตรรกะและเป็นลำดับ เพื่อจัดระบบอธิบาย และแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง
	กลุ่มที่สอง : มองกรอบแนวคิดในฐานะตรรกะการวิจัย	Ravitch & Riggan (2017)	แนวคิด ปัจจัย มโนทัศน์ หรือตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้
	กลุ่มที่สาม : มองกรอบแนวคิดในฐานะหน้าที่เชื่อมโยง	Thomson (2025)	โครงสร้างดังกล่าวทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงคำถามวิจัย กรอบทฤษฎี และวิธีดำเนินการวิจัยเข้าไว้ด้วยกันอย่างสอดคล้องกัน

ประเด็น คำถาม	มุมมองนักวิชาการ	แหล่งอ้างอิง	มุมมองของผู้เขียน
2. กรอบ แนวคิดการ วิจัยกับ กรอบ แนวคิดเชิง ทฤษฎี เหมือนกัน หรือไม่?	กลุ่มแรก : สามารถ ใช้แทนกันได้	Maxwell (2013) Atkins & Wallace (2012) ชาย โพธิ์สิตา (2564) จุมพล หนีม พานิช (2551)	ทั้งสองสิ่งนี้เป็นคนละสิ่ง กัน โดยกรอบแนวคิด การวิจัยเป็นโครงสร้าง ทางความคิดที่ผู้วิจัย สร้างขึ้นจากการ สังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อใช้อธิบายปัญหาวิจัย ของตน อย่างไรก็ตามใน บางกรณีกรอบแนวคิด การวิจัยอาจมีลักษณะ ใกล้เคียงหรือแทบไม่ต่าง จากกรอบแนวคิดเชิง ทฤษฎี
	กลุ่มที่สอง : กรอบ แนวคิดการวิจัยกับ กรอบแนวคิดเชิง ทฤษฎีเป็นคนละสิ่ง กัน	Chukwuere (2021) Bingham et al. (2023) Luft et al. (2022) Ngulube et al. (2015) Salawu et al. (2023) Fang et al. (2026) นงลักษณ์ วิรัชชัย (2552) รัตนะ บัวสนธิ์ (2551) วรณี แกมเกตุ (2555)	
3. กรอบ แนวคิดการ วิจัยกับ กรอบ แนวคิดเชิง ทฤษฎีอะไร มีขอบเขต กว้างกว่า กัน?	กลุ่มแรก : กรอบ แนวคิดการวิจัยมี ขอบเขตแคบกว่า หรือเท่ากับกรอบ แนวคิดเชิงทฤษฎี	นงลักษณ์ วิรัชชัย (2552) วรณี แกม เกตุ (2555) กุหลาบ รัตนสัจธรรม (2550) Ngulube et al. (2015)	ไม่สามารถสรุปได้อย่าง ตายตัวว่าสิ่งใดมีขอบเขต กว้างกว่ากัน ความสัมพันธ์ระหว่าง กรอบแนวคิดทั้งสอง ขึ้นอยู่กับลักษณะการ ออกแบบงานวิจัยและวิธี ที่ผู้วิจัยนำทฤษฎีมาใช้ กรอบแนวคิดการวิจัย อาจแคบกว่า เท่ากับ หรือกว้างกว่ากรอบ แนวคิดเชิงทฤษฎีก็ได้
	กลุ่มที่สอง : กรอบ แนวคิดการวิจัยมี ขอบเขตกว้างกว่า หรือเท่ากับกรอบ แนวคิดเชิงทฤษฎี	Bingham et al. (2023) Luft et al. (2022) Salawu et al. (2023)	

ประเด็น คำถาม	มุมมองนักวิชาการ	แหล่งอ้างอิง	มุมมองของผู้เขียน
4. ใน งานวิจัยเชิง คุณภาพ จำเป็นต้องมี กรอบ แนวคิดการ วิจัยหรือไม่?	กลุ่มแรก : ระมัดระวัง การกำหนดกรอบ แนวคิดล่วงหน้าอย่าง ตายตัว	Glaser and Strauss (2017)	ผู้เขียนเห็นว่า ประเด็น สำคัญมีใช้อยู่ที่การมี หรือไม่มีกรอบแนวคิด หากแต่อยู่ที่การใช้กรอบ แนวคิดอย่างยืดหยุ่นและ สอดคล้องกับลักษณะ ของการวิจัยเชิงคุณภาพ
	กลุ่มที่สอง: มีกรอบ แนวคิดได้แต่ควรมี ลักษณะยืดหยุ่นและ พัฒนาไปพร้อมกับ กระบวนการวิจัย	Ravitch and Carl (2021) Bingham et al. (2023) วรธนดี สุทธินรากร (2559) ชาย โพธิสิตา (2564)	
	กลุ่มที่สาม: งานวิจัย เชิงคุณภาพไม่อาจ ปราศจากกรอบ แนวคิดการวิจัยได้ โดยสิ้นเชิง	ชยันต์ วรธนะภูติ (2546) สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2554)	

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์จากนักวิชาการดังได้อ้างอิงในตารางแล้ว

กรอบแนวคิดการวิจัยกับความจำเป็น: มาจากไหน? จำเป็นอย่างไร?

ในส่วนนี้ผู้เขียนขอแบ่งแยกเป็น 2 หัวข้อย่อย โดยผ่าน 2 คำถาม ได้แก่ กรอบแนวคิดการวิจัยมาจากไหน และ กรอบแนวคิดการวิจัยมีความสำคัญหรือจำเป็นอย่างไร

คำถามที่ 1 : กรอบแนวคิดการวิจัยมาจากไหน?

ต่อคำถามนี้ มักเป็นที่เข้าใจร่วมกันทั้งในกลุ่มนักวิชาการ และนักวิจัยว่า กรอบแนวคิดการวิจัยมีที่มาจากการทบทวนวรรณกรรม (นักวิชาการที่ระบุที่มามา ดังกล่าวไว้ชัด อาทิ ฌ็องกริช เปาอินทร์, 2558; Ravitch & Riggan, 2017; Chukwuedo & Uko-Aviomoh, 2015; Adom et al., 2018) ดังเช่น ฌ็องกริช เปาอินทร์ (2558, หน้า 26) อธิบายว่า กรอบแนวคิดการวิจัยเกิดจากการที่นักวิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม โดยทำการผสมผสานและกลั่นกรองพร้อมทั้งสกัดองค์ความรู้เหล่านั้นออกมาเป็นกรอบแนวคิดที่เป็นฐานคติ (assumption) ที่นักวิจัยใช้ยึดถือเป็นหลักในการพิสูจน์ทราบความจริง ทั้งนี้การทบทวนวรรณกรรม กล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการในการค้นหา ศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์และประเมินค่า และนำเสนอ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักวิจัยกำลังสนใจศึกษา (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2567, หน้า 99)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงนั้น มักเป็นที่เข้าใจร่วมกันว่า แหล่งของวรรณกรรมที่ทบทวนหลักๆ ที่เป็นที่มาของกรอบแนวคิด คือ มาจาก ทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ (ซึ่งประเด็นนี้มีความเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ผู้เขียนได้กล่าวไปในหัวข้อเรื่องความคลุมเครือไปแล้ว) แต่ความเป็นจริงนั้น ยังมีแหล่งอื่นๆ ที่เป็นที่มาของกรอบแนวคิดการวิจัยได้ อาทิ มาจากความรู้จากประสบการณ์ของนักวิจัย (experiential knowledge) มาจากการวิจัยนำร่องและเชิงสำรวจ (pilot and exploratory research) (Maxwell, 2013; วรณี แกมเกตุ, 2555; วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2567, หน้า 110-111; ชาย โพธิสिता, 2564, หน้า 67-69) เป็นต้น เพียงแต่อาจต้องเข้าใจร่วมกันว่างานวิจัยมีหลายประเภท ในงานวิจัยบางประเภท โดยเฉพาะทฤษฎีฐานราก อาจให้การยอมรับวรรณกรรมที่ได้มาจากประสบการณ์

ดังที่ Maxwell (2013) ให้ความเห็นว่าการมุ่งเน้นเฉพาะวรรณกรรมที่มาจากทฤษฎี และแนวคิดอาจทำให้นักวิจัยละเลยประสบการณ์ของตนซึ่งเป็นหนึ่งในทรัพยากรทางแนวคิดที่สำคัญ แต่ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะงานของนักศึกษาหรือนักวิจัยมือใหม่ การพัฒนากรอบแนวคิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว มักถูกตั้งคำถามโดยอาจารย์ที่ปรึกษาหรือกรรมการสอบเกี่ยวกับที่มาของกรอบแนวคิดและเหตุผลของการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ทั้งนี้องค์ประกอบของกรอบแนวคิด จะประกอบด้วย (1) แนวคิดและแนวคิดเชิงนามธรรม (concepts and constructs) กรอบแนวคิดจะมีความคิดหลัก (main idea) ตัวแปร (variables) หรือปรากฏการณ์ (phenomena) ที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา (2) ความสัมพันธ์ (relationships) คือ วิธีที่แนวคิดเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ (interact) ส่งอิทธิพล (influence) หรือพึ่งพา (depend on) ซึ่งกันและกัน และ (3) ฐานทางทฤษฎี (theoretical basis) คือ ทฤษฎีหรือกระบวนทัศน์ (paradigms) รากฐานที่เป็นแหล่งที่มาของกรอบแนวคิดนั้น ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาที่ตรวจสอบความหลากหลายในที่ทำงาน (workplace diversity) กรอบแนวคิดอาจประกอบด้วยแนวคิดเชิงนามธรรม (constructs) เช่น วัฒนธรรมองค์กร (organizational culture) การมีส่วนร่วมของบุคลากร (employee inclusion) และ ผลผลิตภาพ (productivity) พร้อมทั้งความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การตั้งสมมติฐานระหว่างโครงสร้างเหล่านี้ (Thomson, 2025)

คำถามที่ 2 : กรอบแนวคิดการวิจัยมีความสำคัญหรือจำเป็นอย่างไร?

นักวิชาการได้อุปมากรอบแนวคิดการวิจัยไว้หลากหลาย อาทิ Maxwell (2013) อุปมาไว้ 2 ลักษณะ ได้แก่ เปรียบเสมือนตู้เสื้อผ้า (a coat closet) ที่ให้กรอบในการทำความเข้าใจสิ่งที่นักวิจัยเห็นและเชื่อมโยงข้อมูลที่ดูไม่เกี่ยวข้องกัน และ เปรียบเสมือนแสงไฟสปอตไลท์ (a spotlight) ที่ส่องสว่างเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เฉพาะและเผยให้เห็นความสัมพันธ์ที่อาจมองข้าม ส่วน Collins and Stockton (2018) เห็นว่า กรอบแนวคิดการวิจัยทำหน้าที่เป็น แผนที่ (map) ที่แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้งหมดทำงานร่วมกันอย่างไรภายในงานวิจัยหนึ่งเรื่อง ขณะที่ Ngulube (2018 as cited in Chukwuere, 2021, p.2681) มองว่ากรอบแนวคิดเป็นกาว (glue) ที่เชื่อมโยงงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ให้เป็นหนึ่งเดียว Ravitch and Carl (2021) เห็นว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเปรียบเปรยได้หลายสิ่ง อาทิ เข็มทิศ (compass) จุดสังเกตที่สำคัญ (landmarks) ระบบนำทาง (navigation system) ฟังก์ชันการซูมของเครื่องมือการมองเห็น (zoom function of your vision apparatus) ส่วน Luft et al. (2022) เห็นว่า ในขณะที่กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีทำหน้าที่อธิบายเลนส์ (lens) ที่นักวิจัยใช้มองงานวิจัย ส่วนกรอบแนวคิดการวิจัยมักมีลักษณะเป็นกลไก (mechanistic) มากกว่าและสามารถปรับเปลี่ยนได้มากกว่า

จากอุปมาที่นักวิชาการใช้ในการอธิบายกรอบแนวคิดการวิจัยที่หลากหลายนั้น ได้สะท้อนบทบาทของกรอบแนวคิดในหลายมิติ กล่าวคือ บางอุปมาเน้นบทบาทในการชี้นำการมองปรากฏการณ์ เช่น สปอตไลท์ของ Maxwell และฟังก์ชันการซูมของ Ravitch and Carl ขณะที่บางอุปมาเน้นบทบาทในการ

เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของงานวิจัย เช่น กาว (glue) ของ Ngulube หรือแผนที่ (map) ของ Collins and Stockton ส่วนการเปรียบรอบแนวคิดการวิจัยเสมือนเข็มทิศ (compass) จุดสังเกตที่สำคัญ (landmarks) และระบบนำทาง (navigation system) ของ Ravitch and Carl สะท้อนบทบาทในการกำหนดทิศทางการวิจัย ขณะที่ Luft et al. (2022) มองว่ากรอบแนวคิดการวิจัยมีลักษณะเชิงกลไก (mechanistic) มากกว่า ดังนั้น แม้อุปมาจะมีความแตกต่างกัน แต่อุปมาเหล่านี้ล้วนสะท้อนว่ากรอบแนวคิดการวิจัยช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็น จัดระบบ เชื่อมโยง และกำหนดทิศทางในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ

ผู้เขียนได้รวบรวมความสำคัญซึ่งถือได้ว่าเป็นเหตุผลแห่งความจำเป็นที่ทำให้ควรมีกรอบแนวคิดการวิจัย 3 ด้าน (รวม 10 ประการ) ดังนี้

1. ความจำเป็นต่อการออกแบบและดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 3 เหตุผลย่อย ได้แก่ ช่วยทำให้คำถามวิจัยชัดเจน ช่วยชี้แนะระเบียบวิธีวิจัย และ ช่วยสร้างความสอดคล้องเชิงตรรกะ

1.1 ช่วยทำให้คำถามวิจัยมีความชัดเจน โดยกรอบแนวคิดการวิจัยจะช่วยปรับแต่ง (refine) แนวคิดการวิจัยที่ยังมีลักษณะกว้างๆ ให้กลายเป็นคำถามวิจัยที่มีความเฉพาะเจาะจงและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Thomson, 2025; Soliani, Ferreira, Nóbrega, & Lobão, 2026; Chukwuere, 2021) ยกตัวอย่างเช่น สมมติผู้วิจัยมีคำถามวิจัยว่ามีปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการแปรสภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในประเทศไทย ซึ่งในเบื้องต้นนักวิจัยจะยังมีเพียงคำถามกว้างๆ ว่ามีปัจจัยใดบ้าง แต่จากการที่ได้ทบทวนวรรณกรรมกระทั่งเกิด

การตกผลึกทางความคิด สุดท้ายผู้วิจัยได้กรอบแนวคิดการวิจัยที่มีความชัดเจนถึง ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จว่ามีปัจจัยใดบ้างซึ่งจะนำไปสู่การทดสอบต่อไป

1.2 ช่วยชี้แนะระเบียบวิธีวิจัย กำกับทิศทางการวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัยที่ชัดเจนจะช่วยกำหนดทิศทางในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล (Thomson, 2025; Ngulube et al., 2015; Ravitch & Carl, 2021) ดังตัวอย่างเช่น หากนักวิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กรของข้าราชการ จากกรอบแนวคิดนี้ ทำให้ต้องเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ถามตัวแปรเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเรื่องความผูกพันต่อองค์กร โดยไม่จำเป็นต้องเก็บข้อมูลเรื่องอื่นๆ (เช่น บุคลิกภาพ ความฉลาดทางอารมณ์ หรือวัฒนธรรมองค์กร เพราะไม่ได้อยู่ในกรอบแนวคิด) และในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยอาจใช้การวิเคราะห์ถดถอย (regression analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะกรอบแนวคิดการวิจัยได้กำหนดความสัมพันธ์ที่ต้องการศึกษาไว้แล้ว

1.3 ช่วยสร้างความสอดคล้อง ความเชื่อมโยงเชิงตรรกะ (Thomson, 2025; Ravitch & Carl, 2021; Chukwuere, 2021) Ravitch and Carl (2021) เห็นว่ากรอบแนวคิดการวิจัย มิใช่เพียงสิ่งที่เพิ่มเข้ามาในงานวิจัย แต่เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในทุกส่วนของกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเลือกหัวข้อ การกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกวิธีการวิจัย การตีความข้อมูล ทั้งนี้เพราะกรอบแนวคิดการวิจัยทำหน้าที่เป็นทั้งโครงสร้างในการคิด (structure for thinking) เครื่องมือในการตัดสินใจ (decision-making tool) และกลไกในการสร้างความเชื่อมโยง (mechanism for integration) ตลอดกระบวนการวิจัยทั้งหมด ดังนั้นกรอบแนวคิดการวิจัยจะต้องมีความสอดคล้อง (alignment) ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของการวิจัยได้

2. ความจำเป็นต่อการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ ประกอบด้วย 5 เหตุผลย่อย ได้แก่ ช่วยจัดระเบียบแนวคิด ช่วยยึดโยงกับทฤษฎี ช่วยอธิบายข้อค้นพบ ช่วยสร้างความสนับสนุนการขับเคลื่อนจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม และสนับสนุนการเคลื่อนจากนามธรรมกลับมาสู่รูปธรรม

2.1 ช่วยจัดระเบียบแนวคิดของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยกรอบแนวคิดการวิจัยช่วยจำแนกหมวดหมู่ของแนวคิด อธิบายกลไกที่เชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเหล่านั้น ทำให้ปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนสามารถทำความเข้าใจได้อย่างเป็นระบบ (Soliani et al., 2026) ตัวอย่างเช่น สมมตินักวิจัยต้องการศึกษาว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ข้าราชการบางคนต่อต้านการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งตอนแรกมีข้อมูลจำนวนมากที่ปะปนกันถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่การมีกรอบแนวคิดทำให้จัดหมวดหมู่ได้ว่ามี 3 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยองค์การ และปัจจัยด้านเทคโนโลยี ที่ส่งผลต่อการต่อต้านการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ เป็นต้น

2.2 ช่วยยึดโยงงานวิจัยเข้ากับทฤษฎี ซึ่งเป็นหลักประกันว่างานวิจัยนั้นมีได้มีแค่เพียงความใหม่ (innovative) เท่านั้น แต่ยังมีความน่าเชื่อถือ (credible) และมีความสอดคล้องกับบริบทอีกด้วย (Thomson, 2025) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กรอบแนวคิดการวิจัยช่วยจัดวางงานวิจัยให้อยู่ภายในฐานความรู้ที่มีอยู่เดิม (existing knowledge base) อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นพื้นฐานและเหตุผลสนับสนุนสำหรับการศึกษาของนักวิจัย (Bingham et al., 2023)

2.3 ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากข้อค้นพบ กรอบแนวคิดช่วยในการคาดการณ์ (predict) และอธิบาย (explain) ข้อค้นพบของนักวิจัย ซึ่ง

สามารถสนับสนุนการพัฒนาข้อเสนอแนะของนักวิจัยได้อีกด้วย (Bingham et al., 2023)

2.4 ช่วยสร้างความสนับสนุนการขับเคลื่อนจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม (from the concrete back to the abstract) (Bingham et al., 2023; Ravitch & Carl, 2021) กรอบแนวคิดช่วยให้นักวิจัยสามารถยกระดับสิ่งที่สังเกตเห็นหรือข้อมูลที่เก็บจากภาคสนาม (ซึ่งเป็นของจริง จับต้องได้ เฉพาะเจาะจง) ขึ้นไปสู่การอธิบายในเชิงทฤษฎีหรือหลักการทั่วไปที่กว้างกว่า

2.5 ช่วยสนับสนุนการเคลื่อนจากนามธรรมกลับมาสู่รูปธรรม (from the abstract to the concrete) (Bingham et al., 2023; Ngulube et al., 2015; Ravitch & Carl, 2021) กรอบแนวคิดช่วยให้นักวิจัยนำทฤษฎีลงมาสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ เมื่อเราเลือกกรอบแนวคิดแล้ว กรอบแนวคิดจะช่วยบอกว่าควรไปดูอะไร วัดอะไร ตามคำถามอะไร ในโลกของความเป็นจริง

3. ความจำเป็นต่อการสื่อสารและการสะท้อนตนเอง ประกอบด้วย 2 ข้อย่อย ได้แก่ ช่วยสื่อสารงานวิจัยและช่วยระบุจุดยืนของนักวิจัย

3.1 ช่วยสื่อสารงานวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัยช่วยให้ผู้อ่านและผู้ประเมินงานวิจัยเข้าใจพื้นฐานทางทฤษฎี (theoretical foundation) และทิศทางของงานวิจัย (direction to the research) ได้ง่ายขึ้น (Thomson, 2025) สิ่งสำคัญคือกรอบแนวคิดต้องสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า องค์ประกอบหลักของการวิจัยคืออะไร? องค์ประกอบเหล่านั้นสัมพันธ์กันอย่างไร? และองค์ประกอบเหล่านั้นร่วมกันชี้แนะการวิจัยอย่างไร? ซึ่งผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญกับความหมาย (meaning) และความสัมพันธ์เชิงแนวคิด (conceptual relationships) มากกว่าการ

เน้นที่ทำให้ภาพนั้นสวยงาม หรือสลับซับซ้อนเต็มไปด้วยลูกศรหรือกล่องข้อความจำนวนมาก แต่กลับไม่สามารถอธิบายเชิงตรรกะของงานวิจัยได้อย่างแท้จริง (Ravitch & Carl, 2021) สำหรับผู้เขียนเองหากต้องอ่านงานวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัยถือได้ว่าเป็นสิ่งต้นๆ ที่ต้องเปิดดูก่อน เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจภาพรวมของงานวิจัยชิ้นนั้นได้อย่างรวดเร็ว แต่หากเปิดแล้วดูไม่รู้เรื่อง ไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังทำการศึกษา ก็สามารถประเมินได้ว่านักวิจัยท่านนั้นน่าจะไม่ใช่กรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งอาจมาจากการยังไม่ตกผลึกทางความคิด หรือการไม่เข้าใจการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัย

3.2 ช่วยนักวิจัยในการระบุจุดยืนของนักวิจัย (Ravitch & Carl, 2021) และสร้างโลกทัศน์ของตนเองเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา (Adom et al., 2018) ว่าผู้วิจัยมองโลก เข้าใจความรู้ และตีความประสบการณ์ผ่านมุมมองใด กรอบแนวคิดยังทำหน้าที่เป็นกลไกการบูรณาการทางความคิด (thought integration mechanism) เพื่อเรียนรู้จากองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญที่มีอยู่เดิม ขณะที่นักวิจัยกำลังพัฒนาและท้ายที่สุดสร้างองค์ความรู้ใหม่ ทั้งภายในและอาจข้ามไปยังชุมชนทางความคิด (thought communities) ต่างๆ ที่ดำรงอยู่แล้ว (Ravitch & Riggan, 2017) ซึ่ง Ravitch and Carl (2021) เห็นว่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากตัวผู้วิจัยเองถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความรู้ ดังนั้นการตระหนักรู้ถึงบทบาท อคติ สมมติฐาน และตำแหน่งแห่งที่ของตัวตนของผู้วิจัย จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิดการวิจัยเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 2 ความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์ขึ้นจากการจัดหมวดหมู่ประเด็นต่างๆ ที่ได้มาจาก
Adom et al. (2018) Bingham et al. (2023) Chukwuere (2021)
Ngulube et al. (2015) Ravitch and Carl (2021) Ravitch and Riggan
(2017) Soliani et al. (2026) Thomson (2025)

บทสรุปและอภิปราย: ความจำเป็นท่ามกลางความคลุมเครือ

บทความนี้ได้ฉายภาพให้เห็นว่า แม้กรอบแนวคิดในการวิจัยจะเป็นสิ่งที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในกระบวนการวิจัย แต่ในการทำวิจัยจริงพบว่ามีนักศึกษา และนักวิจัยจำนวนไม่น้อยที่เกิดความสับสน ไม่เข้าใจ มองไม่เห็นความสำคัญและความเชื่อมโยงของกรอบแนวคิดการวิจัยกับส่วนประกอบอื่นๆ ของงานวิจัย ซึ่งความสับสนดังกล่าวนี้ หากพิจารณาให้ถี่ถ้วน ส่วนหนึ่งเกิดจาก

ความคลุมเครือของคำอธิบายโดยนักวิชาการเองโดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างการตั้งคำถามใน 4 ประการ ได้แก่ (1) กรอบแนวคิดการวิจัยคืออะไร (2) กรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเหมือนกันหรือไม่ (3) กรอบแนวคิดการวิจัยกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี อะไรมีขอบเขตกว้างกว่ากัน และ (4) ในงานวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่ ซึ่งทั้ง 4 ประเด็นคำถามนี้ แม้ดูผิวเผินจะเป็นคำถามพื้นฐาน แต่กลับได้รับคำตอบที่แตกต่างหลากหลายจากนักวิชาการ ความคลุมเครือจากคำอธิบายในเชิงวิชาการนี้เองเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสับสนให้กับผู้ที่ศึกษาค้นคว้า พยายามทำความเข้าใจในสิ่งนี้ เพราะยังอ่านจากหลายแหล่งหรือฟังบรรยายจากนักวิชาการหลายคนอาจได้รับคำอธิบายที่ต่างกันไป บทความนี้จึงได้พยายามจัดหมวดหมู่คำตอบที่สะท้อนความหลากหลายทางความคิดของนักวิชาการ และในแต่ละประเด็นผู้เขียนได้สอดแทรกจุดยืนของตนเองด้วยโดยมิได้ประสงค์บ่งชี้ว่าความเห็นของผู้เขียนเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือดีกว่าของนักวิชาการท่านอื่นๆ แต่เห็นว่าการที่ได้ศึกษาค้นคว้าในสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วการมีจุดยืนของตนเอง (แต่เป็นจุดที่ยืนอยู่บนฐานของการศึกษาค้นคว้ามาแล้ว) ย่อมเปรียบเสมือนนักเดินทางที่ได้เลือกเส้นทางของตน จากทางเดินที่มีหลายเส้นทาง โดยผ่านการศึกษาแผนที่ครบทุกเส้นทางแล้ว การเดินทางนั้นย่อมไม่หลงทางหลงประเด็น

ประเด็นความหลากหลายทางความคิดของนักวิชาการที่ก่อให้เกิดความคลุมเครือนั้น ดังที่บทความนี้ได้พยายามสะท้อนผ่านคำตอบใน 4 คำถามแล้ว หากอภิปรายถึงสาเหตุอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย อาทิ การขาดแคลนหนังสือ ตำรา และแหล่งวรรณกรรมที่อธิบายการสร้างกรอบทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัยอย่างครอบคลุม ความแตกต่างทางมุมมองของนักวิชาการเกี่ยวกับความหมายและ

การใช้กรอบแนวคิดการวิจัย รวมถึงข้อจำกัดของนักศึกษาและนักวิจัยมือใหม่ในการทบทวน สังเคราะห์ และจัดระเบียบองค์ความรู้จากวรรณกรรมจำนวนมากให้ตกผลึกเป็นกรอบแนวคิดที่มีความสอดคล้องเชิงตรรกะกับองค์ประกอบอื่นของงานวิจัย (Chukwuedo & Uko-Aviomoh, 2015) ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กรอบแนวคิดการวิจัยยังคงเป็นประเด็นที่มีความคลุมเครือและเปิดช่องให้เกิดการตีความที่หลากหลายในทางวิชาการ

นอกจากนี้แม้ในบทความจะสะท้อนให้เห็นถึงความคลุมเครือที่หลากหลายคำตอบจากนักวิชาการและรวมถึงจากจุดยืนของผู้เขียนเองด้วย แต่บทความนี้ก็ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีกรอบแนวคิดการวิจัย โดยบทความนี้ได้รวบรวมความจำเป็นใน 10 ประการจัดแบ่งเป็น 3 หมวดหมู่ คือ (1) ความจำเป็นต่อการออกแบบและดำเนินการวิจัย (2) ความจำเป็นต่อการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ และ (3) ความจำเป็นต่อการสื่อสารและการสะท้อนตนเอง แม้ว่าความจำเป็นทั้ง 10 ประการดังกล่าวจะสะท้อนบทบาทของกรอบแนวคิดการวิจัยในมิติที่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่า ความจำเป็นทั้งหมดล้วนมีรากฐานร่วมกัน คือ การทำหน้าที่เชื่อมโยงและสร้างความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของการวิจัย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาวิจัย คำถามวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย วิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการอภิปรายผลการวิจัย กล่าวอีกนัยหนึ่ง แม้นักวิชาการจะมีคำอธิบายเกี่ยวกับกรอบแนวคิดการวิจัยแตกต่างกันในหลายประเด็น แต่กลับมีจุดร่วมสำคัญคือการยอมรับว่ากรอบแนวคิดการวิจัยมีบทบาทเป็นกลไกในการสร้างความเชื่อมโยงและความสอดคล้องเชิงตรรกะให้แก่งานวิจัยทั้งระบบ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Ravitch and Carl

(2021) ได้อธิบายว่ากรอบแนวคิดการวิจัยนั้นมิใช่เพียงส่วนประกอบหนึ่งของงานวิจัย แต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดของกระบวนการวิจัยเข้าไว้ด้วยกัน กรอบแนวคิดการวิจัยมีบทบาทต่อคุณภาพของงานวิจัย ความเข้มงวดทางวิชาการ ความสอดคล้องภายในงาน และความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างมีความหมาย

อย่างไรก็ตามแม้บทความนี้จะต้องการทิ้งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของกรอบแนวคิดการวิจัย (ที่ยังมีความคลุมเครือ) แต่ในความเป็นจริงการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยก็มีข้อจำกัด ดังที่นักวิชาการที่เชี่ยวชาญวิจัยเชิงคุณภาพ อาทิ Maxwell (2013) กล่าวว่า ทฤษฎีที่ส่องสว่างพื้นที่หนึ่งก็จะทิ้งอีกพื้นที่ไว้ในความมืด ไม่มีทฤษฎีใดที่สามารถส่องสว่างได้ทุกอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับ ชาย โพรสิธดา (2564) อธิบายว่า กรอบแนวคิดการวิจัยเปรียบได้กับสปอตไลท์ที่ส่องสว่างให้เห็นได้ชัดเจนเฉพาะสิ่งที่อยู่ในขอบเขตที่แสงไฟส่องถึงเท่านั้น ส่วนพื้นที่ที่อยู่นอกขอบเขตของสปอตไลท์นั้นจะไม่ได้รับแสงสว่าง ซึ่งหมายความว่าสิ่งต่างๆ ที่อยู่นอกกรอบแนวคิดในการวิจัยของผู้วิจัยนั้น นักวิจัยอาจมองไม่เห็นความสำคัญหรือมองข้ามไปได้ เพียงแต่เรื่องข้อจำกัดของการมีการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยนั้นอยู่นอกขอบข่ายของวัตถุประสงค์ในบทความชิ้นนี้แต่ก็เป็นสิ่งที่ต้องพึงตระหนักเช่นกัน โดยเหตุนี้ในงานวิจัยบางประเภทจึงไม่ได้กำหนดกรอบแนวคิดหรือกำหนดกรอบแนวคิดไว้แบบยืดหยุ่น (ดังที่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างทฤษฎีฐานราก) ทั้งนี้ สุวิมล ว่องวาณิช และนางลลภณ์ วิรัชชัย (2554, หน้า 100-119) ยังได้ระบุถึงวิธีการดำเนินการวิจัยในวิจัยบางประเภทที่ไม่จำเป็นต้องกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ และการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ต้อง

กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยล่วงหน้า ขณะที่การวิจัยเชิงสำรวจ วิจัยเชิงทดลอง วิจัยกึ่งทดลอง วิจัยเชิงบรรยาย/เชิงสัมพันธ์/เชิงเปรียบเทียบสาเหตุ การวิจัยเชิงประเมินผล การวิจัยและพัฒนา การวิจัยอนาคต และการวิจัยของการสังเคราะห์งานวิจัย มีการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เพียงแต่อาจมีรูปแบบการนำเสนอกรอบแนวคิดที่แตกต่างกันไป ซึ่งการวิเคราะห์และจำแนกแจกแจงในรายละเอียดของการวิจัยแต่ละประเภทว่าควรมีกรอบแนวคิดการวิจัยหรือไม่ควรกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจและนำทางการศึกษาค้นคว้าต่อไปในรายละเอียดว่ามีนักวิชาการอธิบายไว้กันอย่างไบบ้าง มีความคลุมเครือหรือไม่ และเหตุใดงานวิจัยประเภทนั้นๆ จึงมีหรือไม่มีการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งในประเด็นนี้อาจต้องรอการศึกษาในบทความต่อไป

ดังนั้นสำหรับบทความนี้ผู้เขียนจึงขอกล่าวปิดท้ายไว้ว่า ความคลุมเครือของกรอบแนวคิดการวิจัยอาจไม่ใช่ปัญหาที่ต้องขจัดให้หมดสิ้น หากแต่เป็นธรรมชาติของแนวคิดที่ถูกนำไปใช้ในบริบทการวิจัยที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ากรอบแนวคิดการวิจัยจะถูกอธิบายหรือสร้างขึ้นในลักษณะใดก็ตาม ผู้วิจัยยังคงจำเป็นต้องทำความเข้าใจบทบาท หน้าที่ และข้อจำกัดของกรอบแนวคิดอย่างรอบด้าน เพื่อให้สามารถนำกรอบแนวคิดไปใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสอดคล้อง ความชัดเจน และความเข้มงวดทางวิชาการให้แก่งานวิจัยของตนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ รัตนจักรม. (2550). บทที่ 4 การตั้งสมมติฐานการวิจัย. *ตำราชุดฝึกอบรมหลักสูตรนักวิจัย (น.24-40)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- จุมพล นิมพานิช. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. (2546). บทที่ 2 การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ. ใน อุทัย ดุลยเกษม (บ.ก.), *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4) (หน้า 31–89). ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาย โพธิธิดา. (2564). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ณัฐกริช เปาอินทร์. (2558). *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับนักรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รัตนไตร โดยรัตนา แสงศรี.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2552). *วิจัยและสถิติ: คำถามชวนตอบ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2551). *ปรัชญาการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณดี สุทธินารกร. (2559). *การวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยในกระบวนทัศน์ทางเลือก*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

วรรณิ แกมเกตุ. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2567). *ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสน*

ศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2554). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ ยุคใหม่*. กรุงเทพฯ:

สามลดา.

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย. (2554). *แนวทางการให้คำปรึกษา*

วิทยานิพนธ์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทาง

วิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัครา ประเสริฐสิน. (2563). *เครื่องมือวิจัยทางการศึกษาและสังคมศาสตร์*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Adom, D., Hussein, E. K., & Agyem, J. A. (2018). Theoretical and conceptual framework: Mandatory ingredients of a quality research.

International Journal of Scientific Research, 7(1), 438–441.

Atkins, L & Wallace, S. (2012). *Qualitative research in education*. London,

England: SAGE Publications Ltd.

Bingham, A. J., Mitchell, R. & Carter, D. S. (2023). *A practical guide to*

theoretical frameworks for social science research. USA:

Routledge.

- Chukwuedo, S. O., & Uko-Aviomoh, E. E. (2015). Building theoretical and conceptual frameworks for quantitative research reports in education. *African Journal of Studies in Education*, 10(2), 83–101.
- Chukwuere, J. E. (2021). Theoretical and conceptual framework: A critical part of information systems research process and writing. *Review of International Geographical Education*, 11(9), 2678–2683.
doi:10.48047/rigeo.11.09.234
- Collins, C. S., & Stockton, C. M. (2018). The central role of theory in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 17, 1–10.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Fang, S., Yatani, K., & Hornbæk, K. (2026). What we talk about when we talk about frameworks in HCI. *arXiv*. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2603.18950>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (2017). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York, USA: Routledge.
- Imenda, S. (2014). Is there conceptual difference between conceptual and theoretical frameworks? *Journal of Social Sciences*, 38(2), 185–195.

- Luft, J. A., Jeong, S., Idsardi, R., & Gardner, G. (2022). Literature reviews, theoretical frameworks, and conceptual frameworks: An introduction for new biology education researchers. *CBE-Life Sciences Education*, 21(3), rm1. <https://doi.org/10.1187/cbe.21-05-0134>
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Ngulube, P., Mathipa, E. R., & Gumbo, M. T. (2015). Theoretical and conceptual frameworks in the social and management sciences. In E. R. Mathipa & M. T. Gumbo (Eds.), *Addressing research challenges: Making headway in developing researchers* (pp. 43–66). Mosala-MASEDI Publishers & Booksellers.
- Ravitch, S. M., & Carl, N. M. (2021). *Qualitative research: Bridging the conceptual, theoretical, and methodological* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Ravitch, S. M., & Riggan, M. (2017). *Reason & rigor: How conceptual frameworks guide research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Salawu, R. O., Bolatitio, A.-O. S., & Masibo, S. (2023). Theoretical and conceptual frameworks in research: Conceptual clarification. *European Chemical Bulletin*, 12(12), 2103–2117.

Soliani, R. D., Ferreira, E. A., Nóbrega, D. S., & Lobão, M. S. P. (2026).

Conceptual framework development: A systematic review and an integrative methodological pathway [Preprint]. *SciELO Preprints*.

<https://doi.org/10.1590/SciELOPreprints.15335>

Thomson, D. (2025). *Conceptual frameworks in the social sciences*. USA:

Independently published.